

Emakeeleolümpiaadi lõppvoor 10. märtsil 2023 Tallinna Ülikoolis (11.–12. kl)
(103 punkti)

1. ülesanne (12 punkti)

Selgita oma sõnadega.

koodikopeerimine

.....

kirjakeel

.....

diskursus

.....

keelekorraldus

.....

register

.....

tsitaatsõna

.....

2. ülesanne (12 punkti)

Asenda võõrmõjuline konstruktsioon eesti keelele omasega.

1. Kooli kodukord on leitav kooli kodulehelt.
2. Laagri grafititunnel on kujundatud noorte poolt.
3. Liverpoolis toimuva Eurovisiooni hääletussüsteem saab olema varasemast tunduvalt erinev.
4. Müügilauad vanalinnas on aina kallinemas.
5. Saame läbi nende kogemuste kindlasti targemaks.
6. Kontrolli telefoni kulumise või kahjustuste osas.
7. Jäta see peatükk vahele, see on mitteoluline.
8. Palun too nimekiri osalejatest minu kätte.
9. Kas sa omad iPhone'i või Samsungit?
10. See on õpilastes kinni.
11. Inflatsioon tõi kaasa negatiivsed arengud tööturul.
12. Taotluse ja tunnistuse saab esitada läbi interneti.

3. ülesanne (19 punkti)

Karl August Hermann kirjeldas esimeses eestikeelses grammatikas („Eesti keele Grammatik“, 1884) eesti kirjakeele muuttüüpe. Loe tema muuttüüpide kirjeldusi ning too igäühe kohta 3 sellesse tüüpi kuuluva sõna näidet. Kirjuta näitesõnad nõutud vormis (nt mitmuse nimetavas). Ühe tüübi kohta on ka lisaküsimus.

Muuttüübi kirjeldus	Küsimus	Vastus
Kahesilbilised sõnad tüwi esimesel järgul, sõna keskel on kerge umbhäälik b, d, g kahe täishääliku vahel. Omastawas langewad b, d, g sõna keskelt koguni wälja, selle juures saab nimetawa u asemele endine o ja i asemele endine e, üks kõik kas esimeses ehk teises silbis. Teised täishäälikud a, e, o, õ, ä, ei muutu.	<i>Too kirjelduse põhjal 3 sellesse tüüpi kuuluva sõna näidet mitmuse nimetava vormis.</i>	1) 2) 3)
Kahesilbilised sõnad tüwi esimesel järgul, sõna keskel on kerge umbhäälik s kahe täishääliku vahel. Ainsuse nimetawa -i asemele saab omastawas endine -e ja -ü, u asemele ö, o; sõna keskel on -s-, mis ainsuse osastawa lõpu -t ees ise ka -t-ks saab, aga omastawas koguni wälja langeb; mitmuse omastawa lõpp on siin -te ja mitmuse osastaw lõpp -s-a. Puhast tüwi ei olegi alles.	<i>Too kirjelduse põhjal 3 sellesse tüüpi kuuluva sõna näidet mitmuse omastava vormis.</i> <i>Üks kirjeldatud muutevorm erineb tänapäeva kirjakeeles, milline?</i>	1) 2) 3) <i>Tänapäeval moodustame erinevalt:</i>
Tüwi on kahesilbiline, aga ainsuse nimetawas ja ains. ja mitm. osastawas langeb tüwi lõpu täishäälik -e ära; ains. osastawa lõpp -t ja mitm. os. -i. Ainsuse sisseüttelewal on kaks nägu lõppudega: -sse ja -de. Tüwi on ains. omastawas alles; tüwis on pikk täishäälik ja selle taga -l-, -n-, -r-.	<i>Too kirjelduse põhjal 3 sellesse tüüpi kuuluva sõna näidet mitmuse omastava vormis.</i>	1) 2) 3)

Muuttüübi kirjeldus	Küsimus	Vastus
<p>Terwe silp -da, -me, -ne on ainsuse nimetawast ära kulunud, aga ainsuse omastawas on ta alles; osastawal ainsuses -t ja mitmuses -id ja mitmuse omastawal -te lõpuks.</p>	<p><i>Too kirjelduse põhjal 3 sellesse tüüpi kuuluva sõna näidet mitmuse nimetava vormis (iga erineva „ära kulunud“ silbi kohta üks).</i></p>	<p>1)</p> <p>2)</p> <p>3)</p>
<p>Sõnad, mille lõpp ainsuse nimetawas -a-s. Wiimane -s langeb ühel osal kõigis teistes käänetes koguni ära nõnda, et tema asemel ainsuse osastawas -t, ainsuse omastawas ei midagi, aga mitmuse osastawas -id ja mitmuse omastawas -te seisab; teisel osal langeb see -s ainsuse omastawas ära, aga ainsuse osastawast ja mitmuse käänetest mitte.</p>	<p><i>Too kirjelduse põhjal 3 sellesse tüüpi kuuluva sõna näidet mitmuse omastava vormis.</i></p>	<p>1)</p> <p>2)</p> <p>3)</p>
<p>Sõnad, millel ainsuse nimetawas kaks silpi ja -a-s, -e-s, -i-s, -u-s lõpuks; osastawal ainsuses alati -s-t ja omastawal mitmuses -s-te; mitmuse osastawas liitub -id tüwi külge, mille pääjuur üksnes esimesel ehk teisel järgul seisab.</p>	<p><i>Too kirjelduse põhjal 3 sellesse tüüpi kuuluva sõna näidet mitmuse nimetava vormis. Iga näitesõna nimetava lõpus võiks s-i ees olla erinev vokaal.</i></p>	<p>1)</p> <p>2)</p> <p>3)</p>

4. ülesanne (15 punkti)

Võrdle kolme teksti ja leia erinevusi a) ülesehituses ja tekstitavades; b) registris ja stiilis; c) lauseehituses ja grammatikas; d) sõnavaras ning e) õigekirjas. Leia iga erisuse kohta vähemalt kolm näidet, osuta selgelt nendele kohtadele tekstis, võid näited ka nummerdada. Tekstide kõrval on tühi lahter märkuste jaoks. Korrektselt ja selgelt sõnastatud vastused kirjuta tekstikastide järele viimasele leheküljele.

Tekst 1	Märkused ja näited
<p>Kuidas meie kodu majanduslist elu tõsta.</p> <p>Meie kodumaa majanduslise elu tähtsamaks teguriks juba wanaajast pääle on olnud – merekaubandus, mis meie tolleaegseid suuremaid linnu Saksa ja Inglise suurkaubanduse linnadega ühendas. See tähtsus on Wene ajajärguga wähe wähenenud, olgugi et Baltimaa kaubalinnad Wenemaale ainukesteks Europa wärawateks on olnud kahe wiimase aastasaja jooksul. Seda suurem tulewik ootab meie kaubalinnu nüüd uuel ajajärgul. Wana Hansa aegne elaw ühendus ja ühtehoidmine Tallinna, Pärnu, Narwa ühelt poolt ja Saksa merekaubanduse linnadega teiselt poolt wõib uue hooga õitsele puhkeda. Juba ongi wana Hansa päälinn Lübeck oma kaaswõitlejale Tallinnale Wene ikke alt wabanemise päewaks õnne soowinud. Lübecki kaubakoda terwitab Tallinna börsekomiteed järgmiste soojade sõnadega, nagu seda kohalik Saksa leht teatab: „Lübecki kaupmeeste maja ja Lübecki raatuse katusel kui ka kõigil Lübecki laewadel lehwiwad lipud. Lübecki kaupmeeste ühendus mõtleb südamlikus rõõmus Tallinna wabakssaamise tunni pääle werise wägimallawalitsuse alt. Kõikide meie südamed ühinewad ühes soowis, et weel tugewam ühendus, kui seda oli wana Hansa, Balti rannad ühendaks Saksa emamaaga.” See sõnum on selge tunnistus sellest, kui walwel Baltimere kaubanduse ringkonnad on ja et esimesed wõimalused wäljastpoolt meie kodumaale sellekohase äriwaimu ja kapitaliga mehed ilmuwad ja ennast neis keskkohtades kodusteks teewad, kust Baltimere kaubandus idast läände ja läänest idasse läbi woolab.</p> <p>[---]</p> <p>Meie kodumaa on õnneliku maaosa pääl, on wahepiiril Wana Wenemaa ja kogu Lääne-Europa wahel, sellepärast olgu ka Põhja-Baltimaa kaubandus meie käes, mis maad rahaga üle wõib külwata. Raha on rikkus, kuid raha ise ei ole weel rahwa tõsine jõukus. Rikkusel peab kindel pind jalge all olema, rikkus peab kodumaaga seotud olema, rikkuse juured peawad sügawale</p>	

kodumaa maapinnasse tungima, kui meie rahwas jõukaks rahwaks tahab saada. Sellega tahame ütelda, et just nüüd, kus meie kodumaa kaubandus õitsele tõotab minna, õitsele minna kodumaa loodusliku, geograafilise seisukorra sunnil, just nüüd meie pääle kaubanduse enese kätte wõtmise kõige suuremat tähelepanemist kodumaa tööstuse, weel rohkem aga kodumaa põllumajanduse pääle peame pöörama. Meie kodumaal on küllalt pinda tööstuse edenemiseks, küllalt looduse-warasid, ka looduse jõu hallikaid, nagu seda weejõud, kosed, on.

Postimees (1886–1944), nr. 10, 9 märts 1918

Tekst 2	Märkused ja näited
<p>VUNDAMENT ON TUGEV</p> <p>Seitseastaku kontrollarvude üldrahvalik arutelu on lõppenud. Plaanid on täpsustatud, sihid on selged. Need plaanid kasvavad välja tegelikkusest, Nõukogude Liidu rahvamajanduse arengutasemest 1958. aastal. Möödunud aasta tase on graniidist vundament, millele võib rajada seitseaastaku võimsa hoone. Sellepärast on ka mõistetav nõukogude rahva suur huvi Statistika Keskvalitsuse teadaande vastu NSV Liidu rahvamajanduse arendamise 1958. aasta riikliku plaani täitmise tulemuste kohta. Mida tõi siis 1958. aasta nõukogude rahvale? Tööstuse toodangu maht kasvas 1958. aastal 1957. aastaga võrreldes 10 protsendi võrra. Keskmisest arengutempost kiiremini suurenes järgmiste põhiliste toodete väljalase: nafta (võrreldes 1957. aastaga toodeti 15% võrra rohkem), gaas (48%), turbiinid (23%), suured elektrimasinad (20%), tsement (15%), monteeritavad raudbetoonkonstruktsioonid ja -detailid (31%), kunst- ja sünteetiline kiud (12%), nahkjalatsid (12%), televiisorid (38%), külmutuskapid (16%), pesupesemismasinad (43%), mööbel (23%), täispiimasaadused (16%) ja peensuskur (21%). See kaugeltki mittetäielik loetelu annab pildi, milliste alade arendamisele pandi ja pannakse ka seitseaastakul eriline rõhk. Huvitav on kõrvutada mõningate tähtsamate toodete valmistamist NSV Liidus ja USA-s, silmäs pidades seitseaastaku arenguperspektiive. Saaksime järgmise tabeli:</p> <p>Statistika näitab, et kui ajavahemikul 1953 —1957 terasetoodang Nõukogude Liidus suurenes aastas keskmiselt 3,3 miljonit tonni,</p>	

siis USA-s oli juurdekasv 0,3 miljonit tonni. Teiste ülaltoodud toodete osas olid need arvud järgmised: kivistisi — NSV Liit 30,6 miljonit tonni, USA 6,2 miljonit tonni; tsement — NSV Liit 3,2 miljonit tonni, USA 1,2 miljonit tonni; villased kangad 18,6 miljonit meetrit, USA miinus 10,8 miljonit meetrit. Siit võib tuleviku suhtes igäüks ise järeldused teha. Silmas tuleb pidada ainult seda, et toodangu absoluutne juurdekasv eelseisval seitseaastakul on NSV Liidus tunduvalt suurem kui seni, sest igal kasvuprotsendil on järjest suurem kaal. Kui analüüsida põhjusi, millele Nõukogudemaa tööstuse toodangu juurdekasv 1958. aastal tugines, siis Statistika Keskvalitsuse teadaanne vastab ka sellele küsimusele. Nimelt töövõimuse tõusule mehhaniseerimise ja automatiseerimise alusel, töötajate leiutuste ja ratsionaliseerimisetpanekute alusel. 1958. aastal loodi NSV Liidus rohkem kui 1600 uut tüüpi masinaid, mehhanisme, aparate ja muid seadmeid, neist seeriaviisiliselt hakati tootma ligemale 400. Ettevõtetes rakendati töösse ligi 150 automaat- ja poolautomaatliini. Rohkem kui poolteist miljonit leiutajat ja ratsionaliseerijat esitasid üle 2,7 miljoni ettepaneku ja neist rakendati 1958. aastal 1,6 miljonit leiutist ja täiustust. Möödunud aasta oli edukas ka põllumajanduses. Teravilja kogusaak ületas 1958. a. 700 miljoni puuda võrra kõige saagirikama, 1956. a. kogusaagi. Ka suhkrupedulõikus oli rekordiline. Suurenes loomade arv. 1958. a. oli 32% rohkem lehmaid, 45% rohkem sigu ja 30% rohkem lambaid kui 1953. a. (Teatavasti 1953. aastal võttis NLKP Keskkomitee septembripleenum vastu otsuse põllumajanduse toodangu järsuks suurendamiseks). [---]

Lühike artikkel ei suuda ammendada Statistika Keskvalitsuse teadaande suurepäraseid arve ja fakte. Kuid juba selle lühikese ülevaate põhjal võib öelda, et Nõukogude Liidu seitseaastak on rajatud tugevale vundamendile.

Kodumaa : nädalaleht, nr. 5, 30 jaanuar 1959

Tekst 3	Märkused ja näited
<p>Majandust ootab langus</p> <p>Analüütikute hinnangud majandusele on muutunud kurvemaks</p> <p>Kagu-Aasia kriisist alguse saanud majandussurutis püsib analüütikute arvates ka tänavu, tähendades suurenevat tööpuudust, palkade seisakut ja nullilähedast majanduskasvu. “Ettevõtete majanduslik olukord muutub teisel poolaastal kindlasti paremaks, kuid töötajateni see muutus sel aastal veel tõenäoliselt ei jõua,” ütles Ühispannga kapitaliturgude strateeg Aivo Kangus. Tema sõnul on elujärje paranemist oodata pigem järgmisel aastal ning alles siis, kui riigi eksport ning välisinvesteeringud Eesti majandusse suurenevad ka tänavu. Kangus ootab tänavuseks aastaks 2-3-protsendilist majanduskasvu ja 4-5-protsendilist inflatsiooni. Kuna riigieelarvet koostades oli Riigikogu tunduvalt optimistlikum, siis ootab Kanguse hinnangul uut valitsust ka enam kui miljardi kroonine auk riigieelarves. Hansabank Marketsi analüütik Maris Lauri on majanduskasvu osas tunduvalt pessimistlikum, prognoosides tänavuseks isegi kuni kaheprotsendilist majanduslangust. Aasta teiseks pooleks ootas Lauri siiski juba majanduse taastumist ning ekspordi suurenemist. Viimast küll peamiselt läänesuunalise ekspordi arvelt, idakaubanduse taastumist Lauri tänavuselt aastalt ei oodanud. Optiva Varahalduse analüüsisiosakonna juhataja Marko Err leidis samuti, et aasta teine pool tuleb parem kui esimene. Tänavusel aastal ootas ta majandusele leevendust siiski peamiselt idasuunalise ekspordi taastumisest, sest ühe aastaga ei ole tema sõnul võimalik kõiki ettevõtteid läände eksportima panna. Riigi tuludest annab Erri sõnul väga suure osa impordi maksustamisest saadav sissetulek, juba eelmise aasta lõpus oli aga import vähenenud olenevalt kuust eelmise aasta sama ajaga võrreldes 15–25 protsenti.</p> <p style="text-align: right;">Eesti Päevaleht, nr. 69, 25 märts 1999</p>	

a) erinevused ülesehituses ja tekstitavades

b) erinevused registris ja stiilis

c) erinevused lauseehituses ja grammatikas

d) erinevused sõnavaras

e) erinevused õigekirjas

5. ülesanne (9 punkti)

Meenutades Pire Terase artiklit, kirjelda, mis järjekorras on keeleteadlased täheldanud *e* häälduse muutumist *ä*-ks erisuguse ülesehitusega sõnade teises silbis. Selleks kirjuta iga muutuse ette selle järjekorranumber (1., 2. või 3.). Lisa iga struktuuri juurde kõik sobivad näitesõnad järgnevast hulgast: *siga, kuule, murra, vähe, lahe, lõhe, tihe, lähme*.

Teise silbi *e* hääldus muutus *ä*-ks

Järjekord	Sõna ülesehitus	Näitesõnad
	sõna esimeses silbis on mis tahes täishäälik, millele järgneb mis tahes kaashäälik + <i>e</i>	
	sõna esimeses silbis on mis tahes täishäälik + <i>he</i>	
	sõna esimeses silbis <i>ä</i> , teises silbis <i>he</i>	

6. ülesanne (5 punkti)

Vali igale küsimusele üks õige vastus, tõmmates ringi tähe a, b või c ümber.

- Üks põhjusi, miks tuuakse keelde uusi väljendeid, on poliitkorrektsus, nt kui ütleme a) *proaktiivne asemel ennetav*, b) *invaliid asemel erivajadusega inimene*, c) *margariin asemel võilaadne toode*.
- Millised käändelised verbivormid on olnud grammatisatsiooni allikaks? a) *kahtlemata ja arvates*, b) *olemata ja vaadates*, c) *küipsetamata ja liites*
- Kognitiivse metafoorie teooria järgi on keeles üsna vähe põhilisi mõistemetafoore ehk mõtlemismustreid, mis avalduvad mitmesugustes keelendites. Milline väljend esindab mõistemetafoori MENTAALSELT TÄHTSUSETU ON FÜÜSILISELT TÜHI? a) *tilgatu*, b) *keskpaik on õõnes*, c) *õhust võetud*
- Inglise keelest laenatakse mõnikord vaid piltliku väljendi tähendus, nt a) *hoiab madalat profiili*, b) *jääb tagaplaanile*, c) *ta on täielik luuser*.
- Mis suunab eestlasi kõige sagedamini valima sinatamise asemel teietamist? a) kui vestluskaaslane on vana, b) kui vestluskaaslane on võõras, c) kui vestluskaaslane on ebameeldiv

7. ülesanne (16 punkti)

Georg Mülleri jutlustes võis sama sõna kirjamilt varieeruda. Lahenda ristsõna, kirjutades ruudustikku tema sõnavariantide tänapäevase kirjamildi. (11 punkti)

Mülleri kirjamildid

korwat, korwadt

kæet, keddēt, kæedt

nohret, nohred, nohredt

kartiadt, kartiat

pochi, pochy, pohi, pohy

haykedus, haikeduβ, haykus, haikedus

eddespeiti, eddespeite, eddespeity

röymsat, roymsat, röhmsat

ryckat, rickat

eckilline, aeckilene

peiw, pæyw

Tänapäevane kirjamilt

	K	Õ	R	V	A	D				

Mida tähendab lahenduseks saadud sõna tänapäeva keeles?

Too näidete põhjal välja viis erinevust tänapäevase ja Mülleri kirjaviisi vahel. (5 punkti)

- 1)
- 2)
- 3)
- 4)
- 5)

8. ülesanne (5 punkti)

Ava metafoorsete väljendite ja üksiksõnade tänapäevane tähendus. Kirjuta lause punktiirile uuesti välja. Näiteks: *Tema raamatuid loetakse pisut pika hambaga* > *Tema raamatuid loetakse pisut vastumeelselt*.

1. Kas riigikogu on kummitempel, millest ei sõltu suurt midagi?
2. Ära vali puudlit, vali iseseisev poliitik.
3. Riigipiruka küpsetajate ja sööjate suhete aluspõhimõtteks tuleb pidada põhiseaduse 14. paragrahvi.
4. Igasugustesse investeerimise soovitusesse tuleks suhtuda talupoja mõistusega.
5. Lennart Meri tõi oma ammendamatu fantaasiavaramust esile ereda kuju – tädi Maali, kellele ta soovitas Euroopa Liiduga ühinemisest tulenevaid eeliseid paremini selgitada.

9. ülesanne (10 punkti)

1. Palun loe läbi järgnev luuletus. Kudas on see kirjutatud ja kes võiks olla autor? Too välja viis tunnust (sisu, kõne-, lause- ja kõlakujundid, kompositsioon jne), mille põhjal otsustad! (Ülesandes ei hinnata, kas ajastu või autor on õigesti määratletud, vaid seda, kuidas on põhjendatud.) (5 punkti)

2. Jälgi luuletuse poeetikat! Kirjuta luuletuse keelekasutust, stiili ja sisu jäljendades üks stroof juurde! (5 punkti)

SOLASTALGIA

lõikuskuu katuse all ripub
rukkipõldude piltvaip, selle peal
keset ikalduvat saaki seisan mina, vööras

nagu aegunud maakaart
muutunud paigas. sellel uuel maastikul
põhi on sama lähedal kui lääas.

mustad autorattad veerevad muretult
keskpunktide ümber keereldes edasi.

hetk enne kokkupõrget
paistavad asjad küljepeeglis
kaugemal, kui nad tegelikult on.

järgmisel suvel mitte uputus
vaid põud. uudis mainib möödaminnes:
see vist ongi muutus. loen raamatut
kus öeldakse, et aeg on tegutseda –
tulevik ei oota.

ühel pool maakera ütleb keegi
tähtsa näoga: muutuse varjus
on peidus võimalus.

teisel pool karjatab keegi
kelle häält pole kunagi olnud kuulda.